

הרב הפרסופ' ש. קלין ז"ל*

מאט י. ברמלבסקי

כשאני מבקש בימי מתייחות ואימה עולמית אלה לרכז את מעיני באבודה שאבדה לנו עם פטירתו של הפרסופ' ש. קלין, ובא לשות פגנד עני את אישותו של המנוח, את עבודת המחקר הברוכה ורבת-החשיבות אשר לו בשנות הוראתו ופעולתו בארץ-ישראל הנני פונה בראשונה אל הרשימה "הרבות הד"ר ש. קלין, לכהן לאוניברסיטה העברית בירושלים", "הארץ", ט' טבת התרפ"ה, בה קדמתי את עליתו לארץ-ישראל, ומוצה, כי ההערכה שניתנה אותה רשימה, מתווך מגע ראשוני עם עבודותיו הספרותיות של המנוח, משותפת כיום לכל בני היישוב, אשר נהנו מזרתו אם במישרים ואם בעקביפנים.

"קלין מלמד אותנו — נאמר באותה רשימה — כי את הטופוגרפיה העברית הקדומה בארץ-ישראל אין לבקש בתנך בלבד, כי דברי ימי הארץ אינם מסתיימים בספריו יוסף פלאביס ובספריהם הגנוזים, כי אם יש לבקשם ביום התלמוד והמדרשים וכך לא בבית גדול זה בלבד, כי אם גם בשירדים זעירם של הספרות הארץ-ישראלית המאוחרת. כגון פיטוי הקלייר... הרב ש. קלין המשיך את פעולות החוקרים מאומות-העולם והזכיר את חיקרת-איי לאנסניה שלאה, לאנסניה, שלחוקרים הזרים יש מעט מאוד שליטה בה בغال חסר ידיעה בתלמוד. הוא דלה מתוך התלמוד והמדרשים את שמות כל המקומות הנזכרים בהם, השווה אותם לשמות שנשתמרו עד היום בפי העربים ועל-פי הוכחות גיאוגרפיות וספרותיות מצאו שמות אלו את תיקונם, חזרו ושבו אל מקומות מולדתם".

"ע"פ חיקרותו של ש. קלין יכולים אנו לכנות עתה עשרות מקומות בשמותיהם העבריים והמקוריים ולדעת מקצת מעברים... פרי חיקרתו הוא השם גניגר, שנתחדרש ע"י קבוצה מתישבת בעמק-יזרעאל, פרי חיקרתו יהיו עוד שמות שיתחדרו בפי ישובים חקלאיים ערבים בארץ".

"קלין איינו רק דולה ומלקט. הוא גם מצף ויוצק דפים חדשים של דברי ימי הגelian בתקופת התלמוד. ספריו מלמדים אותנו להעירך את התלמוד הערוכה שיש בה ממש. לנו לבני הדור הצעיר, שרחק מעל התלמוד, הם קוראים לשוב אליו, ואם לא לשוב הרי בכל אפן לא להערכו בספר שנתרוקן מתוכנו. סריות-ציורים בקירות-מערות ושבורי-חרס מתkopות ארcaeיות שונות

* מון הדברים שנאמרו לוכרו באספה-אבל, שנערכה בתל-אביב ביום השלישי לפטירתו

מטעם החברה ושאר המוסדות המדיעים שבhem פעל המנוח,

מעוררים את מחשבת האדם והוא עומד לתחות עליהם ולגנות צפונות-קדם — ועל אחת כמה וכמה יט-התלמוד, יס של חיים עברים במורדות. לא פרחה הנשמה מן האותיות הבלתי שקרקע ארץ-ישראל מובלעת בתוכן..." ...
“מצע זה, שבו עוסק הרב ש. קלין ואשר יורה באוניברסיטה, אין עניין רק לחובשי בית-המדרשה והמכון ל’חכמת-היהדות. מצע ידיעת-הארץ קרוב לנפש העם כלו, הוא צריך להיות קניין העם כלו... פירות עבודתו של הד”ר ש. קלין בארץ-ישראל יהיו פירות לישוב כלו... העורג לקשרים אמורים עם ארציו המתחדשת.”

אם נבוא עתה, לאחר ט”ו שנים, לסקם בקצירה את מפעל חיו של הפרופ' ש. קלין מיד נגע לכלה הכרה, כי המנוח היה לא רק היחיד בדורו, כי אם אולי גם יחיד בתולדות חקירת-איי בכל. אמן, הוא לא היה הראשון בענף חקר הטופוגרפיה ההיסטורית על שדה התלמוד; קדמו לו למשל נויבאואר, בעל הספר הגרמני “הגייאוגרפיה של התלמוד” וכן מורו הרב הירש הילדשטיימר, בעל המחקר הארץ-ישראלית הגיאוגרפיה וחרסימ (ביחוד ספרו הראשון של הילדשטיימר) הארץ-ישראלית הגיאוגרפיה וחרסימ (ביחוד ספרו הראשון של הילדשטיימר) שיטה מדעית עקבית ומחושלת; ואילו הפרופ' ש. קלין, תלמידו של הרב הירש הילדשטיימר, בנה את תורתו בעקביות ובשיטה מדעית קפנדית ומובהקת, הקיף את כל המקורות הספרותיים המאוחרים, על החומר העשיר הצפון בהם, פרץ והרחיב לאין ערוך את מסגרת החקירה הטופוגרפיה של ארץ-ישראל, יצר וטיפח מקצוע וענף-מחקר מיודים לעצם והפך עד מהרה ל아버지תו בחקר תקופת ימי הבית השני והتلמוד.

בפרופ' ש. קלין נתלכו בקיאות רבה בספרות התלמודית, הקפדה מיוחדת בהשוואת הגירסאות, עושר דמיון וחריפות התפיסה והצروفים, ועל הכל אהבה ל”פכים” קטנים, ל”מעות” קטנות, כגון שמות טופוגרפיים, ש מרבית החוקרים בעבר עליהם אמר לא בזוז, הרי בודאי שלא תשומת לב והערכה מיוحدת. אולי יאמר האומר כי מקצועו של ש. קלין זיל היה מוגבל יותר מדי, כי היה חסר מרחבים ל’מעוף המחשבה, כי נעדרו בו נושאים העומדים ברומו של עולם היהדות ההיסטורית. כן אולי יאמר האומר, כי דרך כתיבתו היה מוקטעת ובלתי מלוטשת, אולי המצו אצל מפעלו הספרותי והמחקר יודע, כי צרופות, מזוקקות וכבדות משקל הן המתבעות אשרطبع בחקר הארץ, כי ראשוןי ומקורי הוא מחקרים רבים, החובקים זרועות עולם היהדות.

הפרופ' ש. קלין זיל העלה חומר ראשוןי רב והairoו באור ראשון. מחקרו הם בבחינה ידועה אבני-יסוד לרקענਸטרוקציה של תקופת התלמוד. במחקריו אלה הקנה המנוח לחקר הארץ את הקרקעית וסייע במידה מרובה לתפיסת המולדת ההיסטורית ולחושחתה הריאלית. שאלות היסטוריות וארציאולוגיות,

שנידונו מתוך הסתמכות על מחקריו וברוריו של המנוח, הפכו למציאות, מוחשיות ומתחך כך קרובות לא רק למוח החקר כי אם גם לב. המתחבוןיפה בספרות מחקר ארץ-ישראל בט"ז השנים האחרונות ימצא, כי לא מועטה היה השפעתו של הפרופ' ש. קלין על האורינטציה הטופוגראפית והטופונומית שבה, וכי אין אולי חוק בארץ אשר הרבו לצינו ולצטו במידה שבה צינו וציטטו את מחקרי המנוח.

בשנים האחרונות הגיעו הגיע הפרופ' ש. קלין ז"ל לתקופת סיכום עבודתו משך ל'—ל"ב שנים. ספרו ארץ יהודה (ימי העליה מבבל ועד חתימת התלמוד), שיצא לאור בסוף שנת תרצ"ט, היה הראשון לסייעם אלה. לאחר הספר הזה צרייך היה להדפס ספרו הגדויל ארץ הגליל, המוקן כבר בכתביהם, כי ארץ הגליל תופסת בספרות התלמודית מקום רב מאשר ארץ-יהודיה. כן אמר לסכם את מחקרו על עבר-הירדן, על ארץ-הគותים ועל הערים הנכריות אשר נסדו בארץ, אולי הוא לא זכה להשלים את מפעל חייו. אכן: "קדם זמנו מת האיש הזה" ...

חיי הפרופ' ש. קלין לא נצטמו באלה של תורה. הוא היה מעורה בחיים הציבוריים ופעיל במוסדות שונים לחקר הארץ ובניה. מעינותו פרצו חוצה לא רק בכתב, כי אם גם בע"פ. מתוותו חילק לכל הזורמים ולכל השכבות שדרשו לפתחו, החל בחרדים וכלה בקיבוצים. הרצאותיו שפעו חיים ורענות, ואם גם טבוע היה בהן חותם הרוב שבו, הנה משכו "הקבאים הרבניים" לעיתים רבות חוט של חן מייחד על דבריו והעליו את ערכם ועוצמיהם.

נאה ויקרת ערך היהת גם אישיותו והיא שימשה נושא שיחה גם בחיו. ענותנותו ויושר-לבו קרבו אליו רבים וכן שלמים. הבדלי ההשకפות בין וביין חבריו ותלמידיו לא הפריעו את המגע האישי. אהבתו לחקר הארץ, שמילאה את כל ישותו, הייתה הגשר בו הגיעו אליו דורותיו הרבים. עירתו לכל תופעה ספרותית בחקר הארץ ובידיעתה הייתה עירות של אמת. את המאמרים שהיו נשלחים אליו היה קורא מיד, מגיב עליהם בכתב, מודה בחידושים ומודיע כי רשם כמה מהם לפניו. הוא לא נרתע מהודעות על טעויות עצמו, אך גם לא נרתע מהעיר ומבקר את דבריו זולתו ולא חס על ז מגנו, כדי להוכיח את משוגת הכותב על פניו. הוא היה משבח ומעודד, אך גם טורח ומשלב קטעים ומראי מקומות, כדי ללכין את הדברים המועטים ולהעמידם על אמיתיותם. הנה זה לא כבר הגgo את חג יובלנו. במאסף "יבנה", שהוקדש ע"י תלמידיו ל"מלאות שלשים שנה לשובתו הספרותית", נתפרסמה סקירה ביבלו-גרנאפיה. מלבד ספריו נכללו בראשימה זו כשלש מאות מאמרים, רשימות והערות

(פרט למאות הערכים אשר כהב המנוח באנתרופולוגיה יודאיקה, בהוצאה "אשכ"ל" ברלין), שהם פרי עטו של הпроופ' ש. קלין ז"ל למן שנת התרס"ח. אולם לב המנוח לא היה אחראי חיגנות: "הביבליוגרפיה", שפרסמו באותו הספר — הוא כותב באחד ממכתביו — הוא אף דעתו במוחר לגמרי, כמו שככל הופעת הספר לא לרצוני הייתה. אמרתי לתלמידי שיחנו לי לעבוד נאמר בעשרים וחמש שנה (គונתו הייתה כנראה לכך שנוטה עבודה בא") ויפרסמו אח"כ את ספר היזבל — אבל הם לא שמעו קוקוי ו"על כל פשעים תכסה אהבה". נדמה לי שככ' מכיר אותו — כותב הוא במכח אהר — ויאמין לי, שאין רבינו לחיגנות ובפרט לא לחג של יובל שנים ולכן לא אני גرمתי שיכתבו עלי וליים הולדי. מי יתן ונככל לעבוד יחד עוד משך כמה שנים לטובה עמו וארצנו ולטובת חקירת קדמוניותינו".

רק "משך כמה שנים" ביקש הпроופ' ש. קלין ז"ל לעבוד לטובה עמו וארצו ולטובת חקירת קדמוניותינו והנה פלייטת קולמוסו זאת מיום ח' כסלו תרצ"ח נתקינה לצערנו במלואה. הנה עברו "כמה שנים" ופעל חיו של החוקר הדגול והאדם המופלא נפסק באמצעותו ינון ימים רבים בין מלחמי היסודות למדע העברי המתחדש בארץ-ישראל.

פרופ. ש. קלין ז"ל בטופוגרפ'

מאה מ. אבידונה

מחקר שמות המקומות (הטופונומיה) וקביעת גבולות המחווזות שבארץ-ישראל העתיקה תפשו מקום חשוב למדי בעוותתו המדעית העשירה של הנפטר. מתוך 113 הערכיםביבליוגרפיה שלו, שנתפרסמה ב"ידיעות" בשנת תרצ"ג, עוסק שלישי ומעלה, כ-37 ערכים, לכט הפחות, במקצוע הנ"ל. אולם לא כמות המאמרים והספרים הוא עיקר כאן, אלא איותם. המנוח הצטיין בקשרנותם רבים הדרושים לאיש מדע גדול: בכוח זכרון מופלא התמדה ויכולת עבודה גם בתקופת סבל גופני. יחד עם זאת זכה להכרה מיוחדת למחקר הטופוגראפי תודות לעמידתו על פרשת הדריכים בין הזמן היישן והחדש, בין שתי תקופות המחקר: מקופת המחקר התלמודי לפיה השיטה הישנה המסורתית והתקופה החדשה של המחקר המבוסס על בקורס המקוורות הכתובים. עלו עליו בידיעותם העמוקה את מקורות הספרות התלמודית רבת-הגוניות. כאן נראה יתרון החינוך המסורתי שקיבל בבית אביו בנעוריו. נוסף לכך